

Teorie, practică și... sensul noțiunilor

Ar putea părea ciudat dacă am susține că nici discuția noastră antidogmatică nu a fost scutită de manifestări dogmatice. Din păcate, nu e un joc de cuvinte. E purul adevăr, și, totuși, admitând că așa stau lucrurile, oare ea nu devine cu atât mai necesară?

Citindu-i pe cei care m-au precedat* întru răfuiala cu dogmatismul și dogmatofobismul, am rămas uimit că, fie și din necesități pur analitice, nimeni nu a simțit nevoia să formuleze corect, simplu, clar, ce înțelegem prin dogmatism în critica dramatică. La urma urmei, măcar să fi parafrazat definiția din dicționarul filozofic de M. Rosenthal și P. Iudin. Poate nu era nevoie? O să vedem. Cred, totuși, că ar fi fost mai folositor decât să continuăm răfuiele vechi, să încheiem socoteli, pentru a deschide altele și să invocăm, din paragraf în paragraf, spiritele lui Victor Ion Popa și Mihail Sebastian, de parcă întreaga dramaturgie românească a veacului al XX-lea s-ar reduce numai la ei. S-au rostit, e drept, și numele a cinci dramaturgi în viață: Mirodan, Lovinescu, Ana Novac, Davidoglu, Baranga. Dar prea multe nu s-au spus despre ei. Probabil ca să mai rămână și după...

În fine, ne-am lămurit unii pe alții, cam ce provizii noi de cunoștințe am dobândit pe tărîmul filozofiei, literelor sau „exprimării personale”. Practic însă, cum am procedat: ca dogmatici, dogmatofobi sau antidogmatofobi?

Nu voi încerca în cele ce urmează „o judecată de valoare”, ca să mă exprim în limbajul unor critici atât de insistenți în a o decreta „factor esențial” în critica dramatică, de parcă omenirea n-ar folosi de atîta amar de vreme, în toate domeniile activității cerebrale, judecări de valoare. Îmi propun un scop mult mai modest: de a mă limita la semnalarea citorva forme de dogmatism, a căror persistență alarmantă în critica noastră se afirmă pînă și în articolele participanților la discuție.

Dar mai întîi, felul de a pune problema: ce este dogmatismul? Circulă destul de frecvent expresia „concepțiile dogmatice ale tov. X”. Ei bine, mi se pare că ne aflăm în fața unei confuzii: între metodă și concepție. Dacă ar fi numai atât, și încă ar fi bine. Confuzia, însă, își poate avea drept sursă ignoranța, lipsa de grijă pentru exprimarea corect științifică, dar — cum s-a vădit în alte părți — și tendința ascunsă de a compromite concepții scumpe tuturor, numai pentru că au fost aplicate greșit, dogmatizate. Aici mi se pare mie că stă nodul problemei. Aici cred că trebuie să intervenim cu toată tăria,

* Din păcate, sfera exemplelor pe care le voi aduce mai departe, cu privire la manifestările dogmatice din articolele lor de critică dramatică, se vor reduce numai la cele publicate în cadrul discuției, întrucît majoritatea participanților de pînă acum nu sînt în activitatea lor curentă critici dramatici.

și atunci vom putea lupta în același timp — și cu succes — împotriva dogmatismului, cât și a înlocuirii unor dogme cu alte dogme. Mai precis: împotriva înlocuirii unor principii estetice marxiste, dogmatizate de către unii, cu principii estetice idealiste, oferite de alții ca dogme salvatoare din această situație. Nu vreau să insinuez că participanții anteriori la discuția de față au urmărit așa ceva. Dar semnalul de alarmă trebuie tras și de pe această tribună a luptei de opinii, pentru că nu o dată am văzut lansându-se asemenea „formule salvatoare“, care deschid calea incertitudinii și lipsei de criterii obiective. Să luăm, de pildă, formula „judecății de valoare“. Nu știu dacă cititorul își mai amintește, această formulă s-a născut sub înfrîurirea unor lecturi recente din operele unor critici de demult. „Descoperitorul“ ei a fost L. Raicu în articolul *Judecata de valoare în critică*, publicat cu aproape doi ani în urmă în „Gazeta literară“.

El a lansat pe atunci părerea că „în înțelesul cel mai strict al cuvîntului, critica literară înseamnă judecata de valoare“ și, totodată, că „specificitatea maximă a criticii o exprimă judecata de valoare“. Iată că Horia Bratu și H. Zalis reiau formula cu aceeași accepție, în discuția de față, senini, ca și cum s-ar întemeia pe un adevăr axiomatic. Nu cumva — fără a face proces de intenție nimănui, nici chiar descoperitorului acestei taine publice! — părăsim astfel arme eficace în lupta contra dogmatismului? Eu cred că da. A defini astăzi esența criticii și rolul ei specific în frontul nostru literar, exclusiv ca o judecată de valoare, este mai mult decît a afirma un loc comun în sfera tuturor creațiilor gîndirii omenești. Înseamnă, de fapt, a goli critica de conținutul ei combativ, a trece cu vederea faptul că acțiunea criticii este una dintre cele mai importante forme de îndrumare partinică a dramaturgiei. Aceasta, chiar dacă, potrivit unei proaspete dogme, toate formulele „înnoitoare“ trebuie subînțelese ca fiind susținute de pe poziții marxiste. Atenție, deci, la anumite manifestări de dogmatofobie: este prea puțin să vedem în ele simple manifestări de „snobism intelectual“ (Eugen Luca). Indiferent de poziția subiectivă a celor dornici să facă paradă cu propria lor erudiție, abordînd pe ton academic probleme de mult descurcate și, între timp, depășite, este necesar să ținem seamă de tendința ce o acreditează asemenea teoretizări. Tocmai de aceea, cred că trebuie să le înlăturăm din rîndul adevăratei lupte antidogmatice. Să fim deci partizanii dogmatofobiei în stare să elimine crusta așezată de unii pe suprafața acelor principii ce ne îndrumază la cercetări cu adevărat creatoare!

De la un asemenea punct să pornim lupta împotriva propriilor noastre interpretări și manifestări dogmatice. Iar în această privință, nu putem spune că discuția noastră duce lipsă de ținte. În fond, ea a pornit de la o justă punere la punct a viziunii farmaceutice pe care Ion D. Sîrbu încerca să o impună spectatorului piesei *Ziariștii*. Horia Bratu a socotit însă că nu e destul. Adică, cum, nu poate exista și după A. Băleanu un „dar...“? Și, iată-ne angrenați pe calea... judecății de valoare, pentru că A. Băleanu, cînd și-a scris articolul, n-a avut și prevederea de a-i anexa o cronică personală la aceeași piesă. Dar de unde această regulă? Cine a născocit că este *obligator* să te ocupi într-un articol de ceea ce nu ți-ai propus? Iată-ne, chiar la începutul discuției pe tărîmul celui mai autentic dogmatism. În numele cerinței juste de a ne situa pe baza de neclintit a unității dintre conținut și formă, H. Bratu dogmatizează — nu-i nimic: au mai făcut-o și alții înaintea lui! — necesitatea ca A. Băleanu să fi scris neapărat, în cadrul aceluiași articol, cronică piesei *Ziariștii*. Iar drept răzbunare că n-a scris-o, H. Bratu ne oferă... mostre proprii de dogmatism. El susține că în piesă „există momente de veritabilă tensiune dramatică“, deși „ciocnirea de concepții... este numai aparentă“, adică „rămîne în piesa lui Mirodan la nivelul frazelor“. După cum se vede, n-a trebuit să căutăm mult ca să găsim ceea ce semnalase A. Băleanu la cronică lui Ion D. Sîrbu: entuziasmul care urcă și coboară vertiginos. Mai departe, pe aceleași coordonate de „logică dogmatică“, H. Bratu descoperă drept o „inadvertență psihologică“ faptul că Mirodan n-a înțeles evidentă și elementară necesitate, potrivit căreia directorul fabricii din Bacău trebuia mai întîi să încerce a cîștiga

adeziunea lui Ion Gheorghe și abia pe urmă (dacă nu dă rezultat sfatul lui Horia Bratu) să-l persecute. Stau și mă întreb : de unde să ghicească Mirodan preferințele în materie de evoluție psihologică, pe care le-ar fi avut Horia Bratu, dacă ar fi scris el piesa *Ziaristii* ? Deh, tovarășe Bratu, or fi acestea judecăți, dar nu de valoare (cel puțin logică) și, tocmai de aceea, nu e bine să le formulezi pe tonul sentențios : „e tipic”, „nu e tipic” ! Căci uite, așa ajungem, pe urmă, la dogmatizarea noțiunii de tipic și mai deschidem încă o discuție...

Mă declar întru totul de acord cu partea valoroasă a intervenției lui Eugen Luca. El a adus o contribuție substanțială la demascarea metodei dogmatice în ceea ce are ea esențial : „crede și nu cerceta !” Din păcate, însă, articolul m-a convins atât de mult, încât mă gândesc și acum dacă nu este cazul să alinez după aprecierile sale despre „spiritul mediocru și prețiozitatea supărătoare” a cronicarului „Informației Bucureștiului”, întrebarea aflată în același articol, câteva rînduri mai sus. Iat-o : „De unde atunci suficiența catedratică, ușurința cu care H. Zalis (citește acum : Eugen Luca) lipește astfel de etichete care discreditează un om și o activitate ?” Merg de minune. Nu-i așa, tovarășe Luca ?

... Iată-ne, deci, de unde am pornit. Temelia dogmatismului rămîne, și în manifestările din discuțiile noastre, ruptura dintre teorie și practică, dintre principiile pe care le urmărim și felul cum le aplicăm. Ne-am *legănat în iluzia* că îndreptînd focul judecății de valoare împotriva dogmatismului, cu toată cohorta lui de însoțitori (etichete, sentențiozitate, ton ultimativ etc.), vom ieși din impas. Dar nu. Dogmatismul știe încă să se furișeze abil și iată-l căutîndu-și loc la masa de lucru a fiecăruia. El speculează tentația existentă în fiecare dintre noi de a spune lucruri definitive cel puțin pentru o jumătate de veac. El sare — diabolic ajutor ! — în sprijinul nostru, ori de cîte ori argumentele ne sînt pe sfîrșite. La adăpostul lui, nici o judecată — de sau fără valoare — nu mai poate fi contestată. Îndemnul său răsună ispititor : „Tot ce este evident pentru tine trebuie să fie și pentru cei care îți ascultă glasul”.

Astfel, chiar și principiile juste devin dogme, atunci cînd sînt fetișizate și declarate obligatorii într-o singură interpretare. Chiar dacă interpretarea o asimilăm unei judecăți de valoare.

Eugen ATANASIU

In loc de incheiere

Cînd am lăsat porțile deschise spre o dezbatere în jurul dogmatismului în critica noastră teatrală, am fost animați de o întreită nădejde și preocupare. Ne gîndeam să vedem realizîndu-se — poate pentru întia oară în presa noastră teatrală — un contact colocvial și colegial, cît mai larg și cît mai substanțial, între criticii de teatru ; să determinăm, în acest chip, pe unii dintre ei să se urnească din placiditatea ce demonstrează față de propriile lor probleme și chemări. Ne gîndeam apoi, să descifrăm astfel — cum s-ar zice, prin noi înșine — virtuțile și păcatele cîte colorează azi o activitate atît de însemnată cum este aceea de slujitor al creșterii și îmbunătățirii artistice a mișcării noastre teatrale ; să găsim, așadar, solidari, căile și mijloacele de lichidare a păcatelor — măcar a celor capitale — cîte umbresc încă, ba uneori anulează bunele intenții ce însoțesc judecățile și atitudinile noastre critice. În al treilea rînd, ne gîndeam să tăiem criticii dramatice pîrtia unei prezențe mai puțin conjuncturale în viața teatrului nostru, decît ne-a obișnuit pînă azi criticul de teatru care, cu unele excepții, se complace în această viață, în funcția simplă și calmă de observator acrit — de la premieră la premieră — și de registrator — mai totdeauna grăbit dacă nu pripit, dar nu întotdeauna egal în vervă și în simpatii — al acestor premiere...

Mărturisim însă spre marele nostru regret că nădejtile ce nutream au rămas nesatis-